

Nová norma ISO 690

Jak správně citovat v našem časopise

Michaela Votavová

Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích

Abstrakt

V březnu 2011 vešla v platnost nová norma ISO 690 Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů, která přináší změny do práce vědeckých i pedagogických pracovníků škol i vědeckých institucí. Zatímco dosud jsme měli k dispozici normu ISO 690 z roku 1987 a její doplnění ISO 690-2 z roku 1997, nyní máme k dispozici poměrně dobře přehlednou komplexní normu, která v mnohém práci s bibliografickými údaji zjednodušuje, nebo alespoň zpřesňuje.

Nově také zavádí pravidla citace některých dříve opomenutých dokumentů, jako jsou kartografické materiály, hudebniny, zvukové záznamy, fotografie, grafika a audiovizuální díla včetně filmů.

Drobné, ale podstatné změny

Na první pohled nová norma pozměňuje některé detaily, pro citování však mají celkem podstatné důsledky. Nejdůležitější příklady:

1. Konečně zmizela mezera před dvojtečkami, která mnohým laikům a většině češtinářů byla trnem v oku. Při oddělení hlavního názvu a podnázvu a při vypsání místa vydání a vydavatele se již nepíše **Praha : Grada**, ale **Praha: Grada**.
2. In se mění In.:. Používá se povinně u citací samostatných příspěvků v monografiích, nově ale dobrovolně také v seriálových publikacích. Na jedné straně je to logický krok a navazuje také na starší zvyky některých autorů, na druhé straně je ale dobrovolnost zdrojem možných problémů na straně vydavatelů (podrobněji níže).

3. Citace článku z periodika, tedy seriálové publikace, již za názvem periodika vyžaduje tečku místo současné čárky. Již tedy ne *Littera Scripta*, 2011, roč. 4, č. 1, ale *Littera Scripta*. 2011, roč. 4, č. 1. V tomto případě jde opět o logicky pochopitelnou změnu v porovnání s neperiodickými publikacemi.
4. Celkový počet stran citovaného zdroje se již neuvádí. Pokud je třeba konkretizovat strany, ze kterých je citováno, údaj je od nakladatelských údajů nově oddělen čárkou (viz níže v příkladech).

Čeština v citacích? Trochu problém

Zatímco za vypuštění mezery před dvojtečkou jsou češtináři rádi, za psaní jmen autorů už být nemusejí. V normě se totiž v případě, že má autor dvě křestní jména a používáme pouze zkratky křestních jmen, uvádí psaní NOVÁK, J.N. Čeština ale písmenné zkratky s tečkou odděluje od sebe mezerami, tudíž by správně mělo být NOVÁK, J. N.

Vzhledem k tomu, že norma dále říká, že: „úprava dalších částí jména by měla odpovídat zvykům národa, s nímž je tvůrce spjat, pokud je to možné,“ pak by pravděpodobně bylo vhodné se zamyslet také nad psaním zkratk křestních jmen a přizpůsobení tohoto psaní pravidlům češtiny.

Podobně je z hlediska češtiny nesprávné uvádění rozsahu stránek jako 12–20, tedy pomocí spojovníku, namísto správného použití pomlčky 12–20.

Vzhledem k tomu, že v předchozí úpravě si češtináři zvykli na mezeru před dvojtečkou, pravděpodobně si zvyknou i na tyto „prohřešky“.

Body normy, které mohou vést k problémům

Na co norma tak trochu zapomněla, jsou legislativní dokumenty a tzv. šedá literatura. V obou případech se přesto jedná o opomenutí celkem důležitých citačních pravidel na poli výzkumu a vědy a na poli publikací pro podporu výuky.

V obou případech toto „opomenutí“ znamená, že neexistuje jednotné stanovisko. Vycházíme-li ale z obecných pravidel pro tvorbu citací, pak oba případy bude možné vyřešit např. interním nařízením.

Zásadní problém pramení z toho, že norma poskytuje autorům relativně velkou volnost (např. dvojí možnost zápisu citace ze seriálové publikace). Tím ale tak trochu ztěžuje práci vydavatelům. Základem citování, jak ostatně i norma explicitně zdůrazňuje, je zachování jednotného stylu, formátu a interpunkce v rámci jednoho dokumentu. Zde právě leží problém právě seriálových publikací, do kterých přispívají různí autoři, z různých mateřských institucí a s jinými návyky a naučenými pravidly. Vydavatelé seriálových publikací tedy musejí jasně

stanovit pravidla citování, nikoliv se jen odvolávat na platnou normu, aby citace v celém vydání sjednotili. Bereme-li navíc seriálový titul jako celek, nikoliv jako jednotlivá čísla, pak by citační kultura měla zůstat stejná i např. v rámci ročníku.

Podobně pak můžeme nahlížet také na ediční řady např. skript nebo studijních opor vydávaných jednou školou. Ty sice nejsou periodickou publikací, ale většinou se snaží zachovávat v rámci jedné instituce podobné grafické a typografické prvky. Podobně, budou-li chtít zachovávat i stejnou citační kultura, nebude to možné řešit pouhým odkazem na normu.

Nejčastějším bodem, ve kterém byla dobrovolnost a zvyk autorů kamenem úrazu i v minulé úpravě, byl systém odkazů v textu. Nová norma počet a rozsah odkazovacích systémů zužuje, přesto i nadále existují tři možnosti, jak to provést (formou jméno–datum, tzv. Harvardským systémem; formou číselného odkazu; průběžnými poznámkami), přičemž preference používání těchto metod se u jednotlivých autorů liší.

Aplikace normy při vydávání *Littera Scripta*

Redakce časopisu *Littera Scripta* bude po autorech vyžadovat dodržení jednotného citačního rámce, který bude popsán v pokynech pro autory a zanesen do šablony a vzorového příspěvku.

Největší změnou bude nutnost přepracování systému odkazů v článcích. Dotsud používaný systém nová norma již nereflektuje. Od příštího čísla již bude používán tzv. Harvardský systém odkazování, který v textu uvádí jméno autora a rok vydání. (Při citaci jednoho autora, který v jednom roce vydal dvě publikace, jsou tyto od sebe odlišeny písmenem za rokem vydání). V praxi bude citování vypadat takto:

Text

Lorem ipsum dolor sit amet, consectetur adipiscing elit (Novák 2008, s. 246), sed do eiusmod tempor incididunt ut labore et dolore magna aliqua. Ut enim ad minim veniam, quis nostrud exercitation ullamco laboris nisi ut aliquip (Sovák 2009a) ex ea commodo consequat. Duis aute irure dolor in reprehenderit in voluptate velit esse cillum dolore eu fugiat nulla pariatur (Sovák 2009b). Excepteur sint occaecat cupidatat non proident, sunt in culpa qui officia deserunt mollit anim id est laborum, jak uvádí Plovák (2006).

Reference

- NOVÁK, J., 2008. *Název díla*. Místo: Vydavatel. ISBN 80-00000-00-0.
PLOVÁK, P., 2006. *Název díla*. 2. vyd. Místo: Vydavatel. ISBN 80-00000-00-0.
SOVÁK, Z., 2009a. *Název článku*. In: *Název periodika*. 7(3), 885-899. ISSN 0000-0000.
SOVÁK, Z. 2009b. *Název díla*. Místo: Vydavatel. ISBN 80-00000-00-0.

Poznámky k tomuto systému:

- Rok vydání se již za místo vydání a vydavatele neuvádí.
- Citace v referencích jsou řazeny abecedně, je-li citována také publikace autora, je tato uvedena na začátku seznamu, bez ohledu na abecedu.
- Volitelné In: bude pro autory povinné i u periodických publikací.
- Číslo vydání je povinné vždy, když se jedná o jiné než první. Údaj je vždy třeba zapsat tak, jak je uveden ve zdroji. Je-li tedy v tiráži knihy uvedeno 2., **přepřacované vydání**, je třeba toto celé uvést do citace.

Příklady nejpoužívanějších citací tištěných zdrojů

Protože se jedná o citace v Littera Scripta, uvažujme o Harvardském systému citování. Citaci **monografie** zapíšeme takto:

NOVÁK, P., 2006. *Název díla*. Místo: Vydavatel. ISBN 80-00000-00-0.

Jde-li jen o **kapitolu v monografii** (podobně příspěvek ve sborníku), pak bude zápis vypadat takto:

PLOVÁK, P., 2006. *Název kapitoly*. In: *Název díla*. Místo: Vydavatel, 56–74. ISBN 80-00000-00-0.

Citaci **seriálové publikace** zapisujeme takto:

SOVÁK, Z., 2009a. *Název článku*. *Název periodika*. **7(3)**, 885–899. ISSN 0000-0000.

Doprovodné slovní zkratky (př. str., pp., roč.) již není třeba uvádět. Po všimněte si též zápisu **7(3)** – 7 je číslo svazku (ročníku) a je vysázeno tučně! Číslovka 3 označuje danou část svazku (číslo časopisu) a je uvedena v kulatých závorkách. (Pokud by byly slovní zkratky ponechány, zápis by tučně nebyl). Littera Scripta bude vyžadovat jednodušší typ zápisu, tedy s tučným číslem svazku (ročníku).

Příklady nepoužívanějších citací elektronických zdrojů

Podstatnou součástí citace zdroje z internetu je datum, kdy byl zdroj použit. Tento údaj je tak důležitý proto, že podstatnou on-line dokumentů je jejich „netrvalost“ – webové stránky a jejich součásti je možné kdykoliv drobně i výrazně pozměnit, aniž by byl veřejně zachován archiv. Uvedením data citování tak jednoznačně určujeme, z jakého materiálu jsme čerpali. Norma povinnost odrážet přesně danou verzi, ze které je citováno, explicitně vyžaduje (ostatně stejně jako v předchozí úpravě). Nově je ale stanoven zápis data citování takto: [cit. 2011-03-12].

Dále citace musí obsahovat informaci o nosiči, resp. typu média. Je-li použit internetový zdroj, je třeba uvést [online], jde-li o publikaci na CD nebo DVD, též by mělo být uvedeno [CD] nebo [DVD].

Citace pak tedy budou vypadat např. takto:

PLOVÁK, P., 2006. *Název díla* [CD]. Místo: Vydavatel. ISBN 80-00000-00-0.

PLOVÁK, P., 2006. Jak citovat? *Název stránky* [online]. Místo: Vydavatel, 4. dubna 2006, 11:35 [cit. 2011-03-12]. ISSN 0000-0000. Dostupné z: http://www.web.cz/a_tak_dale.cz

Povšimněte si následujícího:

- 4. dubna 2006, 11:35 zpřesňuje dobu vydání citovaného zdroje, což je důležité například u citování zpráv z denního online zpravodajství, kde se zprávy v průběhu dne mění a doplňují. V tomto případě by též bylo vhodné zpřesnit také dobu, kdy je citováno, tedy místo [cit. 2011-03-12] uvést [cit. 2011-03-12; 12:10 SEČ].
- Místo dřívějšího cit. norma zavádí používání vid. jako viděno. Norma bohužel nebere v potaz případ, který se týká také časopisu *Littera Scripta*, tedy snaha o to, aby cílovou skupinou nebyly jen ti, kdo umějí česky, ale také ti, kteří se musejí spoléhat na angličtinu. Zkratka vid. by pro ně byla nepochopitelnou (v anglicky psané verzi normy je použito *viewed*). Protože norma v této souvislosti říká: „Datu citování by mělo předcházet slovo „viděno“ nebo jiný ekvivalentní termín“, pak pro články v časopisu *Littera Scripta* bude i nadále používáno cit., které je srozumitelné v češtině i angličtině.
- Dostupné z: http://www.web.cz/a_tak_dale.cz – z citace zmizely ostré závorky, delší výpis dostupnosti (Dostupné z WWW) a tečka na konci.

Citace opomenutých zdrojů

Pro účely časopisu Littera Scripta bude v případech legislativních dokumentů a šedé literatury, které nová norma neupravuje, používán zápis, který kombinuje pravidla z předešlé normy s pravidly nové. Záznamy legislativních dokumentů, které většina autorů čerpá z online zdrojů (tedy nikoliv z tištěné Sbírký zákonů), budou vypadat jako standardní zápis citace elektronického zdroje, budou-li autoři čerpat z tištěného zdroje, bude citace zapsána jako standardní zápis zdroje ze seriálové publikace (Sbírka zákonů má uděleno ISSN). Podobně by mělo být postupováno v případě citace př. diplomové nebo dizertační práce.

Přístup redakce k novému způsobu citování

Protože vždy jsou vodítkem pro zápis informace obsažené přímo ve zdroji, nemá redakce časopisu Littera Scripta možnost kontrolovat všechny údaje v bibliografických záznamech. Za jejich správnost tedy odpovídá autor/autoři v plném rozsahu.

Redakce bude nicméně kontrolovat formální správnost citací a dodržení pokynů pro autory, namátkově může kontrolovat též obsahovou správnost (uvezení správného rozsahu stran, správný rok vydání apod.). Vraceny budou hlavně ty záznamy, které jsou na první pohled vytvořeny špatně (např. citované zdroje z internetu mají pouze webovou stránku bez dalších údajů, zákon je citován pouze názvem zákona).

Použité zdroje

1. BRATKOVÁ, E. Co přináší třetí vydání mezinárodní normy ISO 690:2010. *Ikaros* [online], 2010, roč. 14, č. 9. [cit. 2011-04-13]. ISSN 1212-5075. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/6358>>.
2. ČSN ISO 690:1987. *Dokumentace – Bibliografické citace – Obsah, forma a struktura*. 2. vyd. Praha : Český normalizační institut, 1996-12-01. Třídící znak 01 0197.
3. ČSN ISO 690-2:1997. *Informace a dokumentace – Bibliografické citace – Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části*. 1. vyd. Praha : Český normalizační institut, 2000-01-01. Třídící znak 01 0197.
4. ČSN ISO 690:2010 *Informace a dokumentace – Pravidla pro bibliografické odkazy a citace informačních zdrojů*. Praha : Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, 2011. Třídící znak 01 0197.

The new standard ISO 690 – How to properly cite in our journal

In March 2011 a new standard ISO 690 Guidelines for bibliographic references and citations to information resources became valid, which brings changes to the work of the scientific and pedagogical staff of schools and scientific institutions. Until now we have used the available ISO 690 of 1987 and its supplement ISO 690-2 1997, now a fairly well-arranged comprehensive standard is available, which makes the work with bibliographic information easier, or at least more accurate in many ways.

The newly introduced standard also declares quotation rules of some previously neglected documents, such as cartographic materials, music, sound recordings, photographs, graphics and audiovisual works, including films.

Kontaktní adresa:

Mgr. Michaela Votavová, Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích, Okružní 10, 370 01 České Budějovice, e-mail: *votavova@mail.vstecb.cz*

VOTAVOVÁ, M. Nová norma ISO 690 : Jak správně citovat v našem časopise. *Littera Scripta*, 2011, roč. 4, č. 1, s. 269–275. ISSN 1802-503X.
